

KULTURA KNIHOVNY A OSOBNOST KNIHOVNÍKA

Josef Vlček

„A spali a spali...“ – byl titulěk polemického, provokujícího ale i podnětného článku publicisty M. Kvitka v časopise Čtenář (1995, č.10, s. 275), kde kriticky hodnotil obsahové zaměření proběhlé konference Knihovny současnosti 95 i malou samostatnost knihovníků. Autor mimo jiné v článku uvedl: „Připadá mi, že knihovníci musí neustále opakovat stejná, případně osvědčená témata, protože na to jiné ještě nedozráli. Nechápu jednu věc. Když organizátoři vědí, že příspěvky neodpovídají tématu, proč nepozvov renomané odborníky z jiné oblasti.“

Na letošní konferenci, zcela nezávisle na uvedeném citátu, je tato myšlenka akceptována. Domnívám se, že organizátoři mají koncepční snahu program vytvářet ve vztahu ke knihovnám utilitárně a flexibilně jej přizpůsobovat aktuálním potřebám. Zařazení tematického bloku „Společnost a knihovny“ považují za plně oprávněné a pro knihovníky prospěšné. Vždyť vztah úrovně knihovnických, bibliografických a informačních služeb, které tvoří další tematické bloky, a celkové kulturní a vzdělanostní úrovně knihovníků je zcela zřejmý. Souvisí s obecnými principy kulturního procesu a zde si dovolím připojit několik heslových poznámek.

V zemi tak bohatých kulturních tradic a vysoké úrovně vzdělanosti je zabezpečení všestranného rozvoje kultury skutečně jedním z prioritních úkolů. Řešení je nutno hledat v přímé vazbě kulturního vývoje se zásadními proměnami společnosti. Chápání kultury jako rozvojového faktoru vychází z tendence postupovat všemi společenskými procesy. Domníváme se, že pojem „kultury“ se zatím stále nestal kategorií obecně ontologickou a kulturologickou a je často chápána úzce a jednostranně.

„Za nesmírně důležitou považuji péči o kulturu nikoli jen jako konkrétní činnost mezi jinými činnostmi, ale o kulturu v tom opravdu nejširším slova smyslu, totiž o tak říkajíc „kulturu všeho“, obecnou kulturnost“, napsal ve své knize Letní přemítání Václav Havel (Praha 1991, s. 104).

Univerzální pojetí kultury se vymezuje velmi obtížně. My knihovníci si můžeme v odborné literatuře najít stovky definic kultury od autorů z různých zemí, z různých pohledů a často i zcela protichůdných politických, filozofických a světonázorových východisek. Připojuji se k nim vlastním, zcela

jednoduchým pojetím: Kultura patří k člověku, člověk ke kultuře. Kultura člověka ovlivňuje, člověk kulturu rozvíjí. V kultuře je zakódováno lidství, které by mělo směřovat k humanizaci a všestrannému plnohodnotnému životu člověka. Kulturu člověk nezbytně potřebuje, a proto o ni měl pečovat. Jsem hluboce přesvědčen o tom, že knihovny a knihovníci mají na tomto úseku významné poslání.

Ukazuje se, že kultura to nemá lehké ani v současné době. Demokracie, pluralita i tržní mechanismy nevztiskují procesům automaticky morální a hodnotový odkaz. Kontinuita v kultuře se jednak zachovává, jednak překonává. Jsou zde nové podmínky, nové kulturní potřeby, nové technologie, nové interdisciplinární trendy a další a další. Svět je plný nápadů, odvahy, novot, různých řešení i protikladných tendencí. Do kultury výrazně zasahují a ovlivňují ji nové veličiny naší současnosti – peníze, technika, informace. Nejen u nás se rozšiřuje silně integrovaný typ euroamerické kultury, který vedle příznivých jevů přináší i vlnu konzumu. Z těchto a mnoha dalších různých pohledů je třeba u nás zkoumat a řešit otázky nového postavení kultury, vztahu kultury a kulturních hodnot, kultury a kulturních služeb, kultury a techniky i kultury a knihovnických, informačních, bibliografických a referenčních služeb.

Na začátku další poznámky bych se chtěl vrátit k citovanému Kvítkovu článku, který dále podle mne velmi trefně a výstižně doporučil jako téma pro naši konferenci „Transformace knihovnic a knihovníků“. O transformaci vlastních knihoven bylo již jednáno, psáno a diskutováno mnohokrát. Je to dlouhodobější proces, který ovlivňuje řada faktorů. K dořešení mimo jiné zbývá např. role státu v kultuře. Dochází k neustálému upřesňování a přehodnocování názorů na tuto i pro knihovny významnou problematiku, která souvisí nejen s novými poznatky, vývojem doby, ale i rozdílnými názory jednotlivých ministrů kultury (Uhde, Kabát, Tigrid, Talíř). Od Uhdeho materiálu „Kultura a stát ve svobodné společnosti“, který byl prvním pokusem nově rýsovat státní politiku v kultuře, až po Tigridovu „Bílou knihu“. Touto minipoznámkou jsem chtěl jenom zdůraznit nutnost vyřešení péče a povinnosti státu ve sféře kultury v nových podmínkách.

V poslední části svého příspěvku bych chtěl prezentovat několik svých názorů na osobnost knihovníka. Všichni se jistě shodneme na nutnosti transformace služeb a zásadním obratu směrem k uživateli. Můžeme si proto položit otázku: Když je nutná transformace služeb, je rovněž nutná transformace knihovnic a knihovníků? Odpověď je podle mého názoru jednoznačná – ano. Přes určité přehodnocování významu tradičního subjekt-objektového vztahu v teorii kultury můžeme stále v ryze obecné rovině říci, že primární příčina urychlení nové kvality knihovnických služeb je skutečně vlastní aktivita subjektu, který objektivní možnosti (bohužel knihovníci jako subjekt směrem k objektu mají často značnou determinovanost a bariéry dané reality v té

kteřé knihovně) proměňuje svou praktickou přetvářející činností ve skutečnost konkrétních výsledků a kvalit knihovnické činnosti.

Velmi „módní“ záležitostí, která výrazně proniká do našeho oboru, je úsek managementu, sponzoringu, marketingu, nadační činnosti a pod. Jsou to nová paradigmatá doby, která by měli knihovníci využít, nový způsob myšlení a jednání v této oblasti bezesporu patří i k novým nárokům na osobnost knihovníka. Je třeba však zvážit míru času a práce věnované této činnosti a vlastní práci knihovnické, která by samozřejmě měla být kvintesencí. S tím je spojeno postavení knihovníka ve službách a k přímému vztahu k zvýšeným nárokům na jeho osobnost. Domníváme se, že až do nedávné doby byly služby „u pultu“ především ve větších knihovnách až nepochopitelné po stránce odborné i platové nedoceňovány. Ojedinelý nebyl názor, že jde vlastně jen o „podávání knížek“. Ne náhodou je službám věnován samostatný blok konference. Ne náhodou sami knihovníci chtěli na jednání tuto problematiku zařadit. S nástupem výpočetní techniky, explozí informací s tak žádaným a potřebným obratem k uživateli je relevantní skutečnost, že význam služeb se prudce zvyšuje a uvedené a další jevy nutně kladou nové nároky na osobnost těch, kteří na tomto úseku v knihovnách pracují. Knihovník ve službách by měl nejen znát odbornost profese, ale k tomu, a to bych chtěl explicitně zdůraznit, by měl být skutečnou osobností jak vystupováním, tak svými všeobecnými znalostmi. Cožpak by neměl znát základy psychologie, pedagogiky a etiky, když je v denním styku se čtenáři a uživateli? Cožpak by neměl znát, a to nejen v odborných knihovnách, i základy sémiotiky dalších vědních oborů? Myslím tím např. filozofii, kulturologii, historii, teorii literatury a pod. Např. ve filozofii základy gnoseologie a ontologie, od platónského trojúhelníku přes jednotlivé směry až po otázky sociálních nauk a víry. Neměl by znát alespoň základní díla filozofie a jejich představitelů? Knihovny jsou součástí sféry kulturních zařízení. Co seznámit s kulturní antropologií a poznat její základní směry, hnutí, modely, linie a školy? Tak bych mohl pokračovat u dalších především společenských oborů. Domníváme se, že získané poznatky může knihovník ve své každodenní praxi v mnoha směrech využívat.

Netýká se to samozřejmě jen knihovnických služeb. Cožpak není v přímé vazbě odborná a všestranná vzdělanost knihovníka i s dalšími činnostmi v knihovně? Neprojeví se jeho celkový rozhled např. v kvalitě excerpce bibliografických záznamů nebo na úseku akvizice? Může se namítnout, že důležité je vědět kde a jak co nejrychleji příslušnou potřebnou informaci vyhledat. To ano. Máme k tomu i stále více nových technických pomocníků. Jistě mi však dáte za pravdu, že čím více bude v knihovnách pracovat lidsky, odborně a všestranně vospělých knihovnic a knihovníků, kteří jsou skutečnými osobnostmi svého oboru, tím bude dán jeden z předpokladů kvality knihovnické

práce a úspěšné transformace knihoven v nových podmínkách.

Vracím se k úvodu svého příspěvku a ve stejném názoru s M. Kvitkem říkám: Nutná je transformace knihoven i nás knihovníků. Snažil jsem se ve zkratce ukázat na jeden z řady předpokladů pro tento úkol, a to význam osobnosti knihovníka a jeho nejen odborného, ale i všeobecného rozhledu. Jsem si vědom určitých simplifikací a spíše jen naznačených problémů. Plně vítám příspěvky ve sborníku i vystoupení renomovaných odborníků ze společenskovědních oborů.